

Aziza BABAJANOVA,
 TPDU kafedrası o'qituvchisi
 E-mail: azizababajanova191@gmail.com
 Tel: +998 99 990 90 87

O'zMU dotsenti, PhD Z.Pardayev taqrizi asosida

BORIS PASTERNAK SHE'RIYATIDA BAHORNING BADIY TALQINI MASALASI

Аннотасија

Maqolada ulug' shoir Boris Leonidovich Pasternakning bahor mavzusidagi she'rlari tahlilga tortilgan. Bunda taniqli adabiyotshunoslar L.Ozerov, A.Jolkovskiy, J.Farino, V.Alfonsov kabilarning shoir ijodi haqidagi monografik ishlariga murojaat qilindi va ishning metodologik asosi belgilab olindi. Shoir she'rlari struktural jihatdan tahlil etildi. Shoir ijodiga, xususan, uning bahor mavzusidagi ba'zi she'rlarida turli mavzuga oid detallardan faol foydalanilgan. Ammo ular mazmuniy tarqoqlik emas, balki ularning barchasi yaxlit tizimga birlashtirilib, aniq maqsadga yo'naltirilgan. Bu esa muallif iste'dod hamda nozik fikrlash tarzidan dalolat beradi. Ayniqsa, qushlar sayrashi, musiqiy ohang va charx detallari orqali yagona kompozitsiya, mazmuniy struktura hosil qilgani ochib berildi. Maqola oxirida tahlildan to'plangan bilim va tajribalar tizimlashirilib, aniq xulosa tarzida sanab ko'rsatildi.

Kalit so'z va iboralar: she'r, mavzu, detal, matn, lirik subyekt, lirik struktura, badiiy tasviriy vositalar.

Annotation

The article analyzes the poems of the great poet Boris Leonidovich Pasternak on the theme of spring. The monographic works on the poet's work by well-known literary critics such as L. Ozerov, A. Zholkovsky, J. Farino, V. Alfonsov were referred to and the methodological basis of the work was determined. Poet's poems were structurally analyzed. In the poet's work, in particular, in some of his poems on the theme of spring, details related to various topics were actively used. But they are not a meaningful disparity, but all of them are connected to a single system and directed to a specific goal. This testifies to the author's talent and subtle way of thinking. In particular, it was revealed that birdsong, musical tone and wheel details formed a single composition and a meaningful structure. At the end of the article, the knowledge and experiences gathered from the analysis were systematized and listed in the form of a clear conclusion.

Key words and phrases: poem, theme, detail, text, lyrical subject, lyrical structure, artistic imagery.

ПРОБЛЕМА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ВЕСНЫ В ПОЭЗИИ БОРИСА ПАСТЕРНАКА

Аннотация

В статье анализируются стихи великого поэта Бориса Леонидовича Пастернака на тему весны. Были привлечены монографические работы о творчестве поэта таких известных литературоведов, как Л. Озеров, А. Жолковский, Ж. Фарино, В. Альфонсов и определена методологическая основа работы. Стихи поэта были структурно проанализированы. В творчестве поэта, в частности, в некоторых его стихотворениях на тему весны, активно использовались детали, относящиеся к различным темам. Но они не представляют собой смыслового неравенства, а все они связаны в единую систему и направлены к определенной цели. Это свидетельствует о таланте и тонком мышлении автора. В частности, выявлено, что пение птиц, музыкальный тон и детали колеса образуют единую композицию и смысловую структуру. В конце статьи знания и опыт, полученные в результате анализа, были систематизированы и изложены в виде четкого вывода.

Ключевые слова и фразы: стихотворение, тема, деталь, текст, лирический сюжет, лирическая структура, художественная образность.

Kirish. Globallashuv davri rus she'riyatida klassiklariga murojaat katta ehtiyojga aylanmoqda. Ayniqsa, ulardagi umuminsoniy qadriyatlar, insonparvarlik, hayotsevarlik kabi badiiy g'oyalari bugungi odam uchun ma'lum hududiy cheklov yoki milliy qabiqqa tushib qolishdan asraydi. Shu ma'noda Boris Pasternak she'riyatidagi badiiylik masalasi salmoqli ilmiy ahamiyatga ega. Aynan, shu jihat shoir she'rlarini tahlil va talqin etish ehtiyojini asoslaydi. Buning uchun struktural tahlil va dunyo tan olgan yetuk pasternakshunos olimlar ishlariga asoslanish aniq maqsadga yetaklaydi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Iste'dodli rus shoiri. Nobel mukofoti sohibi Boris Leonidovich Pasternak ijodi haqida ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, rus olimi V.Alfonsov shoir she'rlaridagi lirik struktura, badiiy tasvir haqida shunday yozgan: "San'atkor uchun atrofidagi hayot nafaqat ilhomlantiruvchi va estetik qiziqishlar manbasi, balki uning axloqiy hissiyoti bilan to'yintirilgani bilan ham e'tiborlidir. Bu hissiyotning o'zi ham o'z navbatida san'atkor botiniga qaytadan singib, undagi shu tuyg'uni yanada mustahkamlaydi. Pasternak she'riyatidagi muhabbat qoidasi, yaxlitlik tizimi, aloqa qonuni yangi fikrlar bilan to'yingan, mustahkam va o'zgarmasdir. Yaratish mo'jizasi va ifoda mohiyatini bildiruvchi bu qonun odamlarni bir-biri bilan, insonni tabiat bilan, tarixni manguqlik bilan birlashtiradi" [1, 129]. Bu har tomondan asoslidir. Chunki yaratilayotgan badiiy olam uchun tabiat va inson munosabatidagi har bir detal, voqea yaxlit tizim ekanligi asarning badiiy mukammal bo'lishini ta'minlaydi. Lekin buni hali B.Pasternak lirikasidagi murakkab strukturada qay tarzda namoyon bo'lishini hamda mavzu va uni yuzaga keltiruvchi boshqa omillarni ham talqin etish kerak bo'ladi.

Boris Pasternak lirikasining jiddiy tadqiqotchisi, professor va shoir Lev Ozerov shoirning bir to'plamiga yozgan «Zamin va qismat» («Почва и судьба») maqolasida quyidagilarni qayd etgan: "Umr yo'li davomida shoir bir necha ijodiy sikllarni boshidan kechiradi. Tabiat, jamiyat va individual idrokning ma'naviy olamining spiral o'ramlari bo'yab ber necha marta yuqoriga ko'tarildi" [3, 19].

Mazkur mulohazadagi bir necha sikllar va spiralsimon o'ramlardan yuqoriga ko'tarilish, deganda olim Boris Pasternak futurizm, simvolizm kabi bir qancha ijodiy oqimlarga kirgani hamda ana shu ijodiy guruhlar ta'sirida shakllangan ijodiy manerasini nazarda tutgan. Boshqa bir pasternakshunos olim A.K. Jolkovskiy sal boshqacharoq fikr yuritadi: "Badiiy matnlarda ajralib turadigan hijarlardan biri bu mavzuni na faqat predmet doirasida (ya'ni, "matnda nima haqda gap borishi" doirasi), balki vositalar, kod doirasi (ya'ni, nimalar yordamida qandaydir, nimadir gapirish)dam ham o'tkazishdir" [2, 521]. Pasternakshunos olim A.Jolkovskiy fikrining asosiy jihati shundaki, u shoir she'rlari badiiyatini asosan badiiy so'z, tasviriy vositalar qo'llanishi,

tematikasi va strukturalarni tekshiribgina shunday xulosa kelgan edi. Bu yerda u she'rdagi poetik sintaksisini, tovushlar joylashuvi, badiiy til, turoq va badiiy komponentlarning estetik funksiyasini, temalar tirlarini va ularning muvofiqligini tekshirar ekan, Boris Pasternak badiiyatiga teranroq kirishga intiladi. She'ning shakliy tomonlaridan, xususan, detal, vaziyat hamda ulardagi har bir so'zdan yangicha ma'ni qidiradi, ularni turlicha talqin qilishga intiladi. Lekin bahor haqa birorta she'rni tahlil tugal tahlil etmaydi. Bu yangi davr nuqtai nazari aspektidan shoir ijodini tekshirish zaratin talab etadi.

Tahlil va natijalar. To'g'ri bu har bir olimning shaxsiy ishi va u ma'lum natijaga erishgan. Ammo B.Pasternak yaratgan lirik subyektning olamni badiiy idrok etishdagi nozik jihatlardan biri bo'lgan lirik subyekt va muallif munosabatlariga, ya'ni voqelikka muallifning shaxsiy munosabatiga ko'p ham diqqat qilavermaydi. Holbuki, har qanday ijodkor o'za zamonasi tamoyillari doirasida uzoqqa ketolmasligini adabiyotshunoslikda qat'iy tamoyil sifatida ko'p bor e'tirof etilgan. Xullas, B.Pasternak she'rlarida ham bahor mavzusi orqali zamon va qahramon munosabati yoritilganini to'g'ri e'tirof etish lozim bo'ladi.

Aslida yil fasllari, ayniqsa, bahor bilan bog'liq she'r shoirida ko'p uchraydi. Masalan, biz bu yerda "Bahor" nomli bir she'rlarni turli yillar va joylardagi nashrlarini qamrab olishga harakat qildik. Xususan, Boris Pasternak she'rlarining XX asr: shoir va ва́кт (XX век: поэт и время) seriyadagi bir nashrida bahor she'ri sarlavhasidan keyin qavs ichida "beshta she'rdan" degan izoh bor [7, 66]. Lekin bir mazkur sarlavha ostida uchta she'r berilgan. Boshqa bir nisbatan kengroq qamrovli to'lmada esa "Bahor" («Весна») nomli umumiy sarlavha ostida beshta she'r berilgan [6, 96-99]. Ushbu kitobga kiritilgan 1) "Ko'klam, terak hayron ko'chadan keldim" ("Весна, я с улиц, где тополь удивлен..."); 2) «Darcha i8lgagin ocher payt» ("Пара форточных петелек..."); 3) «Tig'iz yomg'irdan qirqilar havo», («Воздух дождиком частым сечется»); 4) "Ko'zlaringni yum" («Закрой глаза»); 5) «Qushlar samimiy chug'urashardi» («Чиркали птицы и были искренни») deb boshlanuvchi she'rlarda 2- va 4-she'r yuqoridagi to'plamga kiritilmagan. Shuning uchun sarlavha ostiga "besh she'rdan" deya izoq berilgan.

Bundan tashqari, B.Pasternakning 1987-yilda "Turkmenistan" nashriyotida chop etilgan to'plamida ham bahor mavzusiga aloqador she'rlar, bevosita "Bahor" («Весна») mavzusidagi uchta she'rdan iborat bitta turkum, bitta yaxlit she'ri hamda besota bahor mavzusidagi bir qancha boshqa she'rlari ham kiritilgan [5, 22-24, 193, 273, 282]. Xususan, "Bahor" turkumi uchta she'rdan iborat bo'lib, birinchi she'rda to'rtta band, 16 misra, 2-she'rda esa 5 ta band yigirmata qator, 3-she'r esa 7 band, 28 misradan iborat. Bundan tashqari, mart, aprel, may oylari bahor yomg'iri haqidagi she'rlar ham uchraydiki, ularda shoir peyzaj orqali lirik subyektning borliqqa munosabatini aks ettirganini kuzatish mumkin.

Manbalardan ma'lum bo'ladiki, biz ko'rgan she'riy to'plamlarda shoirning, umumiy hisobda, bahor haqida o'ndan ortiq she'rlari kiritilgan. Demak, shoir ijodida bahor mavzusi (to'g'ri, B.Pasternakda qish, yoz, kuz fasllari mavzusidagi she'rlari ham talaygina, ammo bahor ularda yorqin ranggi bilan ajralib turadi) salmoqli o'ringa ega.

Shoir she'rlarida mantiqan bir-biridan yiroq detal, tasvirlar yonma-yon keladi, ammo bular she'ning umumiy yaxlitligiga salbiy ta'sir etmaydi. Ular o'zining pishiq, puxta asoslari hamda, tabiat, hayot, mehr-muhabbat va mehnat jarayonidagi go'zal lahzalariga ega ekanligi bilan ajralib turadi. Masalan, quyidagi she'rni oniy lahzadagi go'zalikning lirik subyekt botiniy olamiga ta'siri deyish mumkin:

Chug'urashar qushlar samimiy,
Kareto bo'yog'ida quyosh tovlanar.
Charxchining toshidan uchqun sochilmas,
Balki, to'kiladi – nur bo'lib yonib [7, 98].

Yuqoridagi she'rda qushlar sayrashi, nur detali yordamida lirik subyekt botinidagi samimiylik va yorqinlik ifodalangan. Uchqun va nur o'zaro ziddiyatga kirishadi. Uchqun sochilib, yo'q bo'ladi. Ammo nurning yerga to'kilishi va yonishida ham oydinlik mavjud. Shuningdek, qushlar chug'urash va charxning aylanishidan chiqqan ovozdagi yaqinlik ko'rinadi. Chunki bu tiriklik belgilari, yashayotgan lahzani his etish va mehnat qilish bilan bog'liqdir. Charx bu yerda ramziylik kasb etgan. Hayot ham charx kabi aylanib yana bahor keladi. Charxning chiqqan ovozi qushlar chug'urashiga hamohang bo'ladi. Bu esa B. Pasternak tasvirlayotgan oydin hayot, lirik subyekt irodasi kuchliligi, hayotga falsafiy nuqtai nazarda yondashganiga, qalbidagi yorug'lik bahordan ekanligiga ishora qiladi. Muallif ruhiy parallelizm yordamida peyzajdagi yorqinlik bilan, lirik subyekt qalbidagi oydinlikni ifodalagan. Qushlarning chug'urashi va aravadagi lak-bo'yoqdan qaytgan nur jilvasi ostida lirik subyekt botiniy olamidagi ko'tarinkilikni aks ettirgan. Hatto, charxda pichoq yoki bolta kabilarni charxlash chog'idagi uchqun sachrashini shunchaki nurga aylanib to'kilayotgan zarra emasligini, balki undan kattaroq ahamiyatga egaligini ta'kidlaydi. Demak, bu peyzaj orqali lirik subyektning ruhiyatidagi ilig'lik, ko'tarinkilikni kuzatib, uning hayotsevar, kuzatuvchanligini anglash mumkin. Parchada keltirilgan nur va uchqun o'rtasidagi ma'no she'r semantikasiga teranlik olib kirgan.

She'ning keying bandlarida shoir deraza, kaptar, devor, xoch, suv detallari yordamida eskizlarni berar ekan, yaratilayotgan kartinada oddiy rus kishining hayotini tilga oladi. "Deraza" detaliga qo'lda yasalgan, degan aniqlik qo'llab, uning ochiqligi va undagi oq pardalarni bulutlarga qiyoslaydi, uni yana kaptarga o'xshadi. Shoir bu yerda pardalarning oq rangi va elgil shabada hilpirashiga metaforik asosda kamtapga xoslikni ko'rgan. Bu esa uning badiiy tafakkir tarzidagi mazmuniy srukturaning teranligini isbotlaydi. Natijada bitta misrada ma'no ko'chimining metaforik shakli umumiy lirik kechinmaga mamnunlik, qadrdon go'shaga yaqinlik, milliy kabi olarni olib kirgan. Qorlar erib, uning suvlari hamma yoqni, jumladan devordagi ba'zi narsalarni ham oqizib ketganidan devorlar ham sezilarli darjada "yuvilgani" va salgina cho'kkani bahordagi oddiy hol ekanligini ta'kidlaydi. "Struktur nuqtai nazardan mazkur bandlar tom ma'nodagi yangilik olib kirmaydi. Ma'noviy yo'nalishda oldin qo'llangan ba'zi jihatlarni joriy etgan" [8, 283]. Ammo motiv, charxni kuzatish motivi, charxchining pichoq ko'pligiga haqidagi fikri she'rga badiiy yangilik olib kirtgan. Shu yerda yana bir muhim jihat, shoir ijodining estetik qimmat ham ochiladi. Ya'ni charx – dunyo, tiriklik timsoli sifatida, uchdan chiqayotgan nur esa hayotiy ideal, turmushdagi yorug'lik sifatida ham talqin etilishi kerak. Chunki "Estetik qimmat (qadriyatlar ham – A.) lar boshqa barcha qimmatlarga asoslangani, ularning barchasidan o'sib chiqqanidek, axloqiy, falsafiy-ilmiy, amaliy qimmatlar ham faqat bosh qadriyatlar bilan uyg'unlikdagina to'la faoliyat ko'rsatadi" [4, 452]. Shu ma'noda shoir ifoda qilayotgan real borliq tasvirida lirik subyekt, u orqali o'z davr uchun muhim bo'lgan badiiy-estetik qarash mavjudligini unutmaslik lozim bo'ladi. Xususan, keltirilgan baddagi qushlar sayrashi, karetodan qaytayotgan nur, charxning ovozi, undan sochilgan nur kabi mavjudlikni anglatuvchi detallar hayotsevarlik, tiriklikni tushunush, olg'a intilish kabi hayotiy qadriyatni ko'rsatadi. Keyingi bir badda shoir bevosita qushlar sayrashi va maktabdan eshitilayotgan musiqa sadosi o'zaro jo'ra bo'lib yashash, tiriklik kuyini chalayotganini quyidagicha ifodalaydi:

Qushlar sayrashadi. Maktabdan ko'chagan
To'lqin kabi qoplashdi ustunchani
Qo'shiqning uzluksiz to'lqini va naychanning sayrashi,
Mayda soch lip etib o'tdi va mokining taraqlashi.

Mazkur banddagi “Qushlar sayrashadi” soʻz birikmasidan keyin nuqta qoʻyilishi, tavsifiy sheʼrni epik koʻlamdorlikka yaqinlashtiradi. Unda qushlar nimaga sayrayotgani haqida maʼlumot berilmagan, ammo qushlarning sayrashayotgani aytilgan. Keyin esa maktab va uning ochiq derazasidan koʻchaga toʻlqin kabi sochilayotgan musiqa sadolari, ular goʻyo qushlar kabi quti ustiga yopirilishi, jarayonning oʻxshashligiga eʼtibor beradi. Lekin ularning toʻda boʻlib, ustun ustiga “toʻlqindek yopilishi”da musiqa ovozining ham tashqariga otilib chiqishiga hamohanglik kasb etgan. Bu esa charxshining mokisidagi taraqlagan tovush bilan bir lirik makonda umumiylikka kirishib, tiriklikning bahorgi tasviri joʻshqin ekanligini aks etishiga xizmat qilgan. Lirik subyekt yana charxga qaytar ekan, charxchinimng pichoqlarni oʻtkirlashidan zavq olishini koʻrsatadi:

Shunchaki sochilmadi, toʻkildi-yu soʻndu uchqunlar.

Charxlaydigan boʻldi kun; maktab ustida alhol

Suzib borar oq bulut va olamda ayollarning

Pichogʻi moʻl - charxchi bundan baxtiyor.

Bir qarashda bir-birga bogʻliq boʻlama ikki xil holatning bir kontekstda kelishi muallifni tushunishni qiyinlashtiradi. Ammo ana shu ziddiyatli tasvir yaxlitlikda umumiy hayotning oq va qora, uchyun va uning soʻnishi, muhabbat va naffrat haqidagi azaliy muammolar haqida fikr yuritishga undaydi. Chunki “ayollarnig pichogʻi” soʻz birikmasi ham uy-roʻzgʻor asbobi, ham ayollarning himoya vositasi sifatida kelmoqda. Toʻgʻri, bu yerda muallifning bahor haqidagi ochiq mulohazalari yoki fikrini uchramaymiz. Faqat allaqanday kartinalar, hayotiy lavhalar keltiriladi. Ammo bir qarashda uzuq-yuluq kino lavhalaridek tuyulgan tasvir ortida muallifning hayotning barcha dalillari, yaʼni tiriklikni bildiruvchi barcha asoslar orqali olamni idrok qilishi, tushunishi yotadi. Ularni metoforik usul yordamida mavjudlikning oʻzi tushunarsiz jarayon ekanlig va hayot ana shu tushunmovchiligi bilan goʻzaliginini, uni anglash shart ekanligini uqdiradi.

Yuqoridagi sheʼrning bir- birga u qadar toʻla “yopishmagandek” tuyulgan tasvir va detallar aslida umumiy hayotning va uni anglagan lirik subyektning ramzi ifodasi ham deyish mumkin. Shoir aynan oʻzi anglagan va tushunishi qiyin boʻlgan jamiyat, borliqni uning yaxlit koʻlami hamda rang-barang qiyofasi shtrixlarini aks ettiradi. Aslida ham hayot ana shunday tushunarsiz va ana shu mavhumlik zahirida inson taqdiri kechishi haqidagi ijodiy falsafasini eks ettirgan edi. Shuning uchun uning sheʼrlarini oʻtgan asrning yigirmanchi yillaridan boshlab cheklash, keyinchalik butunlash chop etishni taʼqiqlangan edi. Lekin shunday boʻlsa-da u ijod qilishni davom ettiradi. Endi sheʼrlarida ana shu jamiyatdagi tahlila, erkin fikr va badiiy tafakkurga qoʻyilayotgan qoliplarga qarshi shʼerlar yozdi. Buni bahor mavzusidagi sheʼrlarda ham uchratish mumkin.

Xulosalar. Boris Pasternak bahor haqida bir nechta sheʼrlar yozgan. Lekin ularda bahorni bildiruvchi tasvirga turlicha detallar olib kiritilgan. Bu birinchi galda har har bir sheʼr shoirning asar yaratilgan vaqti va makoni, har bir paytda borliqni idrok qilishida ham farqlar borligini koʻrsatadi. Sheʼrlar tahlilidan koʻrinadiki, shoirning bahor, tabiatdagi oʻzgarishlari haqida fikr yuritishi hamda uning badiiy matn darajasidagi shakllanishida har bir sheʼriga alohida kompozitsiya tanlagan. Natijada sjeʼrda badiiy mazmun va shakl uygʻunligi taʼminlangan.

ADABIYOTLAR

1. Альфонсов В. Поэзия Бориса Пастернака. Монография. – Л.: Сов. писатель, 1990. – 368 с.
2. Жолковский А.К. Поэтика Пастернака: Инварианты, структуры, интертексты.- Москва: Новое литературное обозрение, 2011. – 608 с.
3. Озеров Л. Почва и судьба / Пастернак Б. Стихотворения. Поэты. Переводы./ Сост.вступ.ст., и прим. Л.В.Озерова. – Москва: Правда, 1990. – С.5-19.
4. Олимов М. Бадий адабиётда эстетик идеал муаммоси / Ўзбек адабий танкиди: антология/ тузувчи ва нашрга тайёрловчи Б.Каримов. – Тошкент: Turon-Iqbol, 2011. – 544 б.
5. Пастернак Б. Стихотворения и поэмы. – Ашхабад: Турменистан, 1987. – 400 с.
6. Пастернак Б. Стихотворения. Поэты. Переводы./ Сост.вступ.ст., и прим. Л.В.Озерова. – Москва: Правда, 1990. – 544 с.
7. Пастернак Б.Л. Стихотворения/ Сост. и предсл. Н.Банникова. – Москва: Молодая гвардия, 1990. – 224 с.
8. Jerzy Faryno. Поэтика Пастернака. ("Путевые записки" - "Охранная грамота"). – Wien: Gesellschaft zur Förderung slawistischer Studien, 1989. – 320 с.